

yıl Osmanlı Türkleri'nin hâkimiyetinde kaldı. Bu süre içerisinde Beytülâhm Kilisesi varlığını korudu. Zaman zaman Avrupa'daki hristiyan krallar bu kilisenin bakım ve onarım işlerine yardımda bulundular. Ancak Beytülâhm'deki farklı hristiyan cemaatlerin arasındaki mücadeleler kilisenin zarar görmesine yol açtı ve milletlerarası sürtüşmelere sebep oldu. Kiliseden 1847'de çalınan gümüş yıldız Kırım Savaşı'nın çıkmasında rol oynayan etkenlerden biridir. Bütün bu durumları göz önünde bulunduran Türk idareciler, kiliseyi çeşitli hristiyan cemaatleri ve onların âyin düzenlerine göre bölümlere ayırmaya mecbur kaldılar ve bu uygulama günümüze kadar devam etti.

1948'e kadar Beytülâhm'de nüfusun çoğunluğunu hristiyanlar oluşturmaktaydı. Bu tarihte İsrail'den kaçan Arap göçmenlerin buraya sığınmasıyla durum değişti. 1967'de Beytülâhm'i İsrail savışı olarak işgal etti. 1973'te şehirde aynı adı taşıyan bir üniversite kuruldu. Şehrin nüfusu 1978'de 9000'i Filistinli mülteciler olmak üzere 34.000 idi. Bu sayı 1980'de 25.000'e düşmüştür. Beytülâhm ve üç ilçesinde müslümanlardan başka Roma Katolik, Grek Ortodoks, Süryânî Ortodoks, Süryânî Katolik ve Melkitler dışında çeşitli Protestan mezhepleri, Mârûnîler ve hristiyan Ermeniler vardır. Öte yandan şehir, özellikle Hz. İsa'nın doğumu (Christmas) kutlamalarında (Latin Katolikleri'nde 24-25 Aralık'ta, Ortodokslar'da 6-7 Ocak'ta, Ermeniler'de 19-20 Ocak'ta) birçok hristiyan tarafından ziyaret edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Nesâî, "Şalât", 1; *Grand Dictionnaire Universel du XIXe siècle*, Paris 1867, II, 647-648; DCR, s. 136; Madeleine S. — J. Lane Miller, *Black's Bible Dictionary*, London 1973, s. 69; Yâkût, *Mu'cemül-büldân*, Kahire 1906, II, 323-324; A. Malet — J. Isaac, *Le Moyen Age*, Paris 1926, s. 247-248; Ch. Guignebert, *Jésus*, Paris 1938, s. 94-102; E. Renan, *Vie de Jésus*, Paris 1944, s. 12; *Librairie Hachette*, Paris 1950, s. 521; *La Genèse* (trc. R. De Vaux), Paris 1951, s. 160; M. F. Unger, *Unger's Guide to the Bible*, New York 1975, s. 451; L. H. Grollenberg, *The Penguin Shorter Atlas of the Bible* (trc. M. F. Hedlung), USA 1959, s. 80, 131, 214, 220, 227, harita 2, 3, 4, 6, 9; *Kâmûsü'l-a'lâm*, II, 1426; *Mu.Fs.*, I, 457-463; *Gr.E.*, VI, 524; Fr. Buhl, "Beytüllahim", *IA*, II, 591; J. Sourdél-Thomine, "Bayt Lahm", *EI²* (Fr.), I, 1175-1176; a.mlf., "Beyt-i Lahm", *İDMİ*, V, 196-197; M. A. Yonah — E. Orni, "Bethlehem", *EJd.*, IV, 741-748; L. B. Paton, "Canaanites", *ERE*, III, 184; G. A. Barton, "Milk", a.e., VIII, 637.

ABDURRAHMAN KÜÇÜK

BEYTÜLAHZÂN

(بيت الأحران)

Divan edebiyatında,
Hz. Ya'küb'un oğlu Yûsuf'tan
ayrı düştükten sonra
hayatını ıstırap içinde geçirdiği ev için
kullanılan bir tabir.

"Hüzün ve keder evi" mânasına gelen Beytülâhzân'ın, Ken'ân ili olarak anılan Suriye'de Şam (Dimaşk) ile sahil arasında bir kasabada olduğu rivayet edilir. Beyt-i Ahzân, Beytülhüzün ve Külbe-i Ahzân Beytülâhzân'la aynı mânaya gelen diğer terkiplerdir. Azmîzâde Hâletî'nin, "Sen idin Külbe-i Ahzân'a koyan Ya'küb'u / Ayırıp Hazret-i Yûsuf gibi göz nûrundan / Getirip aşk-ı ilâhîyi gönül hânesine / Kapıdan baktırayım ey gam-ı dünyâ seni ben" mısralarında görüldüğü gibi bu tabir mecazen "dünya" anlamını da taşır. Hz. Ya'küb'un on iki oğlu içinde en güzeli ve en akıllısı olan Yûsuf'u babası çok sevdiği için diğer kardeşleri onu kıskanırlar ve bu yüzden kendisini ortadan kaldırmaya karar verirler. Bir gün Yûsuf'u gezmeye götürme bahanesiyle babalarından izin alırlar ve daha önce kararlaştırdıkları gibi sahrâda bir kuyuya atarlar, babalarına da onu bir kurdun yediğini söylerler. Oğlu Yûsuf'un hasretiyle durmadan ağlayan Hz. Ya'küb'un gözlerinde perde iner. İzzet Molâ'nın, "Maksûd kolaylıkla azîzim ele girmez / Çeşm etdi fedâ Yûsuf'a Ya'küb-ı mahabbet" beytinde buna işaret edilmektedir.

Divan şairleri kendilerini Hz. Ya'küb'a benzeterek sevgiliden uzakta geçen günlerini Külbe-i Ahzân'da geçirmiş sayarak bu mânaya gelen diğer terkipleri de başta teşbih, telmih, mübalağa ve istiare olmak üzere birçok edebî sanat için kullanırlar. Sünbülzâde Vehbî'nin, "Gam-ı hicrân beni hem-hâlet-i Ya'küb edeli / Girye vü nâlişime Külbe-i Ahzân ağılar" beyti bu düşüncenin şiire aksetmiş bir örneğidir.

"Yûsuf u Züleyhâ" mesnevilerinde Hz. Ya'küb'un Külbe-i Ahzân'a kapanması, günlerini orada geçirmesi, gördüğü rüyalar, Cebrâil ile konuşup teselli araması ve Hz. Yûsuf'un Mısır'a gelen bir Ken'ânlı'dan memleketini, babasını ve kardeşlerini sorması, bu kişinin Ken'ân iline düştükten sonra Beytülâhzân'a varıp başından geçenleri Hz. Ya'küb'a anlatması ayrıntılı olarak ve müstakil başlıklar altında işlenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Dihhudâ, *Luğatnâme*, "Beytül'-hüzün" md.; *Türk Luğatı*, I, 828; *Kâmûsü'l-a'lâm*, II, 1425; Levend, *Divan Edebiyatı*, s. 114-115; Mustafa Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*, İstanbul 1954, s. 39; Yahya Bey, *Yûsuf ile Zelhâ* (nşr. Mehmed Çavuşoğlu), İstanbul 1979, s. 39-41, 88-90; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, I, 150; *TDEA*, I, 420-421.

MUSTAFA İSEN

BEYTÜLATİK

(bk. KÂBE).

BEYTÜLHARAM

(bk. KÂBE).

BEYTÜLHİKME

(بيت الحكمة)

Ortaçağ
İslâm ilim ve kültür tarihinde
tercüme ve yüksek seviyedeki
ilmî araştırmaların yapıldığı
merkezlere verilen ad.

İlk defa kimin tarafından ve ne zaman kurulduğu tartışma konusudur. Kaynakların çoğunda Abbâsî halifelerinden Me'mûn tarafından 830'da Bağdat'ta kurulduğu zikrediliyorsa da bunun düşünce ve teşebbüs olarak Mansûr dönemine (754-775) kadar uzandığı anlaşılmaktadır. İslâm coğrafyasının genişlemesiyle müslümanların Helenistik, İran, Hint ve diğer kültürlerle temasları sonucu bunlara karşı kendilerinde geniş bir ilgi ve merak uyanmıştı. Ayrıca bu farklı kültürler arasında ortaya çıkan birtakım sürtüşme ve tartışmalarda müslümanlar kendi inanç ve düşüncelerini tutarlı bir şekilde savunmak ve İslâm'ın üstünlüğünü göstermek için bu kültürleri çok iyi tanımak zorundaydılar.

Bu gibi sebeplerden ötürü antik dünyanın bilinen ilmi ve felsefî eserlerini Arapça'ya çevirmek ihtiyacı doğdu. Beytülhikme kuruluncaya kadar bu alandaki çalışmalar bazı şahısların, prens ve halifelerin özel merakı çerçevesinde bir asırdan fazla bir zaman içinde şahsî faaliyetler olarak devam etti. Bu alanda ilk teşebbüste bulunan Emevî prenslerinden Hâlid b. Yezîd b. Muâviye'dir (ö. 85/704). Hâlid tıp, astronomi (astroloji ile karışık), kimya (simya ile karışık bir şekilde) gibi ilimlere merak salmış ve bu konularda yazılmış Grekçe ve Koptça eserleri İskenderiyeli birer rahip olan Staphon ve Maraianos'a tercüme ettirmişti

(İbnü'n-Nedîm, s. 340). Bu şekilde başlayan tercüme hareketi, Emevî halifelerinden Mervân b. Hakem (684-685) ve Ömer b. Abdülazîz (717-720) dönemlerinde toplumun ihtiyacı olan tıpla sınırlı kalarak ikinci Abbâsî halifesi olan Mansûr tercümenin alanını genişleterek bu harekete büyük bir hız kazandırdı. Kendisi hadis, fıkıh, dil ve edebiyat gibi geleneksel ilimlerin yanı sıra mantık, felsefe, matematik, geometri, astronomi ve tıp gibi aklî ve tecrübî ilimlere karşı büyük ilgi duyuyordu. Bu sebeple İranlı bir mühtedi olan Abdullah b. Mukaffa'a Aristo'nun *Organon* adlı mantık külliyyatının ilk üç kitabı ile Porphyrius'un *Eisagoge*'sini (*İsâğucî*) ve *Kellile* ve *Dimne*'yi Farsça'dan Arapça'ya tercüme ettirdi. Yine bu dönemde Hintli bir seyyahın beraberinde getirdiği matematik ve astronomiyle ilgili iki kitap tercüme edildi ve böylece Hint rakamları İslâm kültür dünyasına girmiş oldu. Bunlardan astronomiyle ilgili olan *Sind-Hind* adıyla, ayrıca Batlamyus'un *Sintaksis*'i *el-Mecisti*, Öklid'in *Elemento Geometricae*'sı *Uşûlül-hendese* adıyla tercüme edilmişti. Bu sırada Cündişâpûr tıp okulunun reisi olan Cursis b. Buhtîşû' Bağdat'a davet edildi ve Mansûr'un sarayında başhekim sıfatıyla tıp alanında Grekçe ve Farsça'dan tercümeler yaptı. Halife Mansûr dil, edebiyat ve dinî ilimlere dair eserlerin yanı sıra aklî ilimlerle ilgili olarak Grekçe, Süryânîce, Sanskritçe ve Farsça'dan tercüme ettirdiği bu eserler için kütüphane olarak sarayında bir yer tahsis etti ve buraya Hizânetü'l-hikme adı verildi. Beytülhikme'nin çekirdeğini Bağdat'ta kurulan bu kütüphaneye oluşturunuyordu (bk. Saîd Dîvecî, *Beytül-hikme*, s. 31).

Mansûr, oğlu Mehdî'ye de bu yönde gerekli tavsiyelerde bulunmuştu. Fakat Mehdî döneminde (775-785) daha çok yabancı kültür mihraklarından kaynaklanan *zenâdika** hareketi baş gösterdiği için tercüme işine gereken önem verilemedi. Hârûnürreşid dönemine (786-809) gelindiğinde telif ve tercüme hareketinin yeniden hız kazandığı görülür. Özellikle Ankara ve Ammûriye'nin (Emirdağ yakınlarında eski bir şehir) fethinden sonra buralardan elde edilen kitaplar Bağdat'a götürüldü ve Yuhannâ b. Mâseveyh başkanlığında kurulan bir heyet tarafından Arapça'ya tercüme edildi. Ayrıca İranlı bir mühtedi olan Ebû Sehl el-Fazl b. Nevbaht da Hârûnürreşid'in emriyle Farsça'dan tercümeler yapıyordu. Telif ve tercüme edilen eserler Mansûr'un kurduğu Hizânetü'l-hikme'ye sığma-

yacak kadar çoğalınca sarayda kütüphane olarak daha geniş bir yer ayrıldı. Kaynaklarda buranın adı bazan Hizânetü'l-hikme, bazan da Beytülhikme olarak geçmektedir. Nitekim Yâkût el-Hamevî, İran asıllı bir *ensâb** âlimi olan Al-lân el-Verrâk'ın, Beytülhikme'de çalışarak kendileri için eserler istinsah ettiği devlet adamları arasında Hârûnürreşid'in ismini de zikretmektedir (*Mu'ce-mül'üdebâ**, XII, 191).

Bütün bu olumlu gelişmelerden sonra Beytülhikme'yi daha da geliştirerek Ortaçağ'ın âdeta bir ilimler akademisi hüviyetine kavuşturan Halife Me'mûn olmuştur. Me'mûn 830'da Bizanslılar'a karşı başarıyla sonuçlandığı seferden dönerken oralarından toplattığı kitapları beraberinde Bağdat'a getirdi. Ayrıca kütüphaneyi zenginleştirmek için büyük bir para ayırdı ve Beytülhikme'nin müdürü Selm ile İbnü'l-Bitrîk, Haccâc b. Matar ve Yuhannâ b. Mâseveyh'ten oluşan bir heyeti Bizans'a göndererek bu heyetin kütüphanelerden seçeceği kitapların kendisine gönderilmesini imparator-tardan rica etti. O dönemde bazı zengin ailelerin de özel kütüphaneye kurarak telif, tercüme ve ilmi araştırmalara büyük paralar yatırdığı bilinmektedir. Meselâ tarihte Benî Mûsâ diye bilinen Muhammed, Ahmed ve Hasan adlarındaki üç bilgin ve kâşif kardeş Huneyn b. İshak'ın başkanlığında bir başka heyeti Bizans'a göndererek büyük paralar karşılığında kitaplar temin etmişlerdi. Gerçek imparatorluk sınırları içindeki kilise okullarından, gerekse komşu ülkelerden ve Kıbrıs'tan getirtilen kitaplarla Beytülhikme Ortaçağ'ın en zengin kütüphanesi ve yoğun ilmi araştırmaların feyizli bir merkezi haline geldi.

Yapılan araştırmalar, Bağdat'taki Beytülhikme'nin bağımsız bir yapı olmayıp saray müstemilâtı içinde çeşitli bölümler ihtiva eden bir bina olduğunu göstermektedir. Burada kitapların korunduğu hücreler, müellif, mütercim, kâtip, müstensih ve mücellitler için ayrılan odalar ve bir de okuma salonu bulunuyordu. Buna göre Beytülhikme'nin kadrosu, "sâhibü Beytülhikme" unvanıyla anılan bir müdür, müellifler ve mütercimler, bunların emrinde çalışan kâtipler, yazılan kitapları çoğaltan müstensihler, *ver-râk**lar ve mücellitlerden oluşmaktaydı.

Beytülhikme'yi bizzat görmüş ve kütüphaneden faydalanmış olan İbnü'n-Nedîm bu konuda çok değerli bilgiler vermektedir. Onun tesbit ettiği mütercimler listesine göre Grekçe'den Süryânîce-

ye, oradan da Arapça'ya veya doğrudan Grekçe'den Arapça'ya tercüme yapanların sayısı kırk yediyi buluyordu. Farsça'dan tercüme yapanlar on altı, Sanskritçe'den tercüme yapanlar üç kişi idi. İbn Vahşiyye de birçok kitabı Nabatî dilinden Arapça'ya çevirmişti (*el-Fihrist*, s. 340-342). Rivayete göre Halife Me'mûn sadece Grekçe'den yaptırdığı tercümeler için 300.000 dinar vermişti (Tırâzî, I, 101). Hatta bazı tercümeler terazinin bir kefesine konuyor ve altın tozuyla tartılarak mütercim ödüllendiriliyordu. İlim alanındaki bu yatırımlar kısa zamanda feyizli ürünlerini vermiş, müslümanlar arasından büyük bilginler, filozoflar, kâşif ve müctitler yetiştirmişti. Meselâ Me'mûn Benî Mûsâ'dan dünyanın enlem ve boylamını ölçmelerini istemiş, onlar da Sincar ve Kûfe ovalarında yaptıkları iki ayrı deney sonucunda bir meridyen yayının 360 derece ve bir dereceye tekabül eden mesafenin $106\frac{2}{3}$ km., ayrıca dünyanın çevresinin 8000 fersah = 38.400 km. olduğunu tesbit etmişlerdi (İbn Hallikân, V, 162-163).

Beytülhikme'nin bünyesinde bir de rasathanenin bulunduğu yolundaki iddialar abartılmış sayılmakla beraber, Me'mûn'un Bağdat yakınlarındaki Şemmâsiyye'de kurduğunu rasathanede araştırma yapan astronom ve matematikçilerin çoğunun Beytülhikme kadrosunda bulunan âlim ve kâşiflerden olduğu bilinmektedir. Batlamyus'un *el-Mecisti*'sindeki bilgileri ve astronomiyle ilgili ölçüm araç ve gereklere yetersiz bulan Me'mûn daha geliştirilmiş gözlem âletleri yaptırarak kozmografik haritalar hazırlatmıştı (Sâid el-Endelüsî, s. 58).

Öyle anlaşıyor ki ilk dönemlerde bir tercüme bürosu ve bir kütüphane olarak kurulan Beytülhikme giderek fizikî ve fonksiyonel açıdan gelişip genişlemiş, özellikle pozitif ilimlerin araştırıldığı bir merkez ve bir eğitim kurumu haline gelmiştir. 500 yıldan fazla İslâm ilim dünyasına kaynak teşkil eden bu merkez 1258'de Hülâgû tarafından yakılıp yıkılmıştır.

X. yüzyılın başlarında Tunus'un Kayrevan şehrinde de Bağdat'takine benzer bir müessesenin kurulduğu bilinmektedir. Ağlebîler Devleti, Tunus'ta kurulduğu 800'den 909'a kadar geçen bir asır içinde çeşitli ilimler alanında, özellikle tıp ve felsefede önemli gelişmeler göstermiş, Mısır, Şam, Irak ve Horasan gibi kültür merkezlerinden temin ettiği kitaplarla, ayrıca Sicilya'dan davet ettiği hristiyan din adamlarına Grekçe'den yaptırdığı tercümelerle büyük bir kütüp-

hane kurmuştur. Kayrevan'daki Beytülhikme'yi ilk kuranın III. Ziyâdetullah (903-909) olduğu söylenir. Beytülhikme, Kayrevan'ın en büyük caddesi üzerinde Ulu-cami yakınında bir yerde idi. Kütüphanenin yanında telif ve tercüme heyetleri için ayrılan odalardan başka tıp, eczacılık, matematik, geometri, astronomi ve botanik alanlarında araştırma ve öğretim yapılan bölümler vardı. Ayrıca Beytülhikme kadrosuna dahil ilim adamlarının ikametlerine ayrılan yerler ve her türlü sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak tesisler bulunuyordu.

Kayrevan'da Bağdat'takine benzer yüksek düzeyde ilmi araştırmalar yapacak böyle bir merkez ve kütüphanenin kurulması konusunda III. Ziyâdetullah'ı teşvik eden İbrâhim b. Ahmed eş-Şeybânî'dir (ö. 298/910). Riyâzî unvanıyla anılan bu değerli âlim Bağdat'ta yetişmiş, Câhiz, İbn Kuteybe ve Müberred gibi devrinin en ünlü bilginleriyle beraber bulunmuş ve doğu İslâm memleketlerindeki ilmi faaliyetleri Kayrevan'a taşımaya başlamıştı.

Ağlebîler Devleti Fâtımîler tarafından yıkıldıktan sonra (909) Beytülhikme'nin âkibeti hakkında bilgi mevcut değilse de buradan yetişen ilim adamlarının Endülü's'e geçerek çalışmalarını daha uygun bir ortam olan Kurtuba'da sürdürdükleri tahmin edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb*, I, 140; II, 514, 515; İbn Cülcül, *Tabakâtü'l-eṭṭibbâ' ve'l-hukemâ'* (nşr. Fuâd Seyyid), Beyrut 1405/1985, s. 65, 69, 73; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Kahire 1348, s. 112, 171, 174, 251, 337, 340-342, 378, 379, 380, 382, 396; Sâid el-Endelûsî, *Tabakâtü'l-ümem*, Kahire, ts. (Matbaatü Muhammed Muhammed Matâr), s. 58, 75-78, 86, 88; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XII, 191; İbnü'l-Kiftî, *İḥbârü'l-ulemâ'*, s. 23, 69, 109, 148, 149, 177, 208, 228, 230; İbn Ebû Usaybia, *Üyânü'l-enbâ'*, I, 203, 205, 257; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 162-163; İbn Nübâte el-Hatîb, *Şerhu'l-Üyân*, Kahire 1278/1871, s. 132, 151; *Keşfü'z-zunûn*, II, 679, 681, 871, 872; Ahmed Ferid Rifâî, *Asrû'l-Me'mûn*, Kahire 1346/1928, I, 375, 377; Ahmed Emîn, *Duḥa'l-İslâm*, Beyrut 1351-55/1933-36; II, 64, 65; Sâid Divcî, *el-Emrî Ḥâlid b. Yezîd*, Dimaşk 1952, s. 30-36; a.mlf., *Beytül-hikme*, Musul 1392/1972, s. 10-41; Hittî, *Târîhu'l-'Arabî'l-muṭavvel*, Beyrut 1954, II, 501; Mez, *el-Ḥaḍâretü'l-İslâmiyye*, I, 312; Abdülhalim Muntasir, *Târîhu'l-'ilm ve devrû'l-'ulemâ' i'l-'Arab ft teḥaddümih*, Kahire 1971; Enver er-Rifâî, *el-İslâm ft ḥaḍâretih ve nuzumih*, Dimaşk 1973; Tîrâzî, *Ḥazâ'inü'l-kütübî'l-'Arabîyye fi'l-ḥâfıkayn*, Kahire, ts. (Darü'l-Kütübî'l-Lübnâniyye), I, 101; Remziye Muhammed el-Atrakcî, "Beytül-hikme el-Bağdâdî ve eşeruhü fi'l-hareketi'l-'ilmiyye", *el-Mu'errihu'l-'Arabî*, XIV, Bağdat 1980, s. 317-355.

MAHMUT KAYA

BEYTÜLİZZE

(بيت الززة)

Kur'an-ı Kerim'in bir bütün halinde indirildiği ve dünya semasında bulunduğu rivayet edilen yerin adı.

Beytülizzenin mahiyeti hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamakta, ancak Kur'an'ın Hz. Peygamber'e peyderpey nüzülünden söz edilirken onun semâ-i dünyâda (yere en yakın gök) bir yer olduğu zikredilmektedir. Levh-i mahfûzda bulunduğu ifade edilen Kur'an-ı Kerim'in (el-Burûc 85/21-22) âyetleri ramazan ayında mübarek bir gecede (Kadir gecesi) buradan indirilmiştir (el-Bakara 2/185; ed-Duhân 44/2-3; el-Kadr 97/1). Bazı rivayetlerden bu indirilişin beytülizze olduğu anlaşılmakta olup buna göre nüzülün bir başka safhası da âyet ve sûrelerin beytülizzenen Cebrâil aracılığı ile veya vasıtasız olarak şartlara ve ihtiyaçlara göre Hz. Peygamber'e peyderpey gönderilmesidir (el-İsrâ 17/106; el-Furkân 25/32).

İbn Abbas şöyle demiştir: "Kur'an 'zikir makamı'ndan (levh-i mahfûz) alındı, dünya semasındaki beytülizze'ye kondu. Cibrîl de onu Peygamber'e indirir ve ağır ağır okurdu" (bk. İbn Ebû Şeybe, VI, 144; Hâkim, II, 223). Hâkim bu rivayeti zikrettikten sonra isnadının sahih olduğunu kaydetmiş, Zerkeşî, Zehebî ve Süyûtî gibi bazı âlimler de beytülizzenen söz eden bu ve benzeri bazı rivayetler için aynı değerlendirmeyi yapmışlardır.

Beytülizze tasavvuf terimi olarak Hak'ta fânî olma halinde cem** makamına vâsıl olan kalp demektir (Tehânevî, I, 111).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, VI, 144; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 222-223; Kuşeyrî, *er-Risâle* (Uludağ), s. 158-159; Ebû Şâme el-Makdisî, *el-Mürşidü'l-vecîz*, s. 9-31; Zehebî, *et-Telḥîş* (Hâkim, *el-Müstedrek* içinde), II, 223; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 228-232; Süyûtî, *el-İḥkân* (Ebû'l-Fazl), I, 116-121; Zürkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, Kahire 1372/1953, I, 37-40; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 111, 234.

ABDULLAH AYDEMİR

BEYTÜLMAKDİS

(bk. KUDÜS).

BEYTÜLMÂL

(بيت المال)

Devlet hazinesi, devlete ait mal varlığının bütünü ve bununla ilgili idarî-malî kurum.

Kelime anlamı "mal evi" olan beytül-mâl bir terim olarak devlete ait malların muhafaza edildiği fizikî mekânı ifade ettiği gibi devlete ait taşınır taşınmaz malların bütünü ve bunların idaresiyle ilgili hukukî kurumu da ifade etmektedir. Bu geniş anlamıyla beytül-mâl, devlete ait her türlü mal varlığının ve gelirlerin toplandığı, harcamaların yapıldığı, haklara ve borçlara ehil bağımsız bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doğuştan ve Tarihi Gelişimi. Beytül-mâlin teşkilatlı bir malî kurum olarak ortaya çıkışı birçok araştırmacı tarafından Hz. Ömer devrine nisbet edilmekteyse de onu gerek bir fizikî mekân gerekse malî bir kurum olarak İslâm devletinin ilk kuruluş yıllarına, Hz. Peygamber'in Medine dönemine kadar götürmek mümkündür. Gerçi Mekke döneminde de Hz. Peygamber'in kendisine getirilen bağışları ya bizzat veya diğer müslümanlar vasıtasıyla muhtaçlara dağıttığı bilinmektedir. Ne var ki bu dönemde ne bir İslâm devleti ne de bu devlete bağlı bir malî kurum vardır. Yapılan şey, müslümanlar arasındaki yardımlaşmanın Hz. Peygamber aracılığıyla belirli bir düzen içinde yürütülmesinden ibarettir. Medine döneminde ise kurulan bir İslâm devleti ve bu devlete bağlı olarak yavaş yavaş oluşan bir malî yapı söz konusudur. Bu dönemde bağışların dışında devlete ait ilk önemli gelir Bedir Savaşı'nda elde edilen ganimetlerle esirlerin serbest bırakılması karşılığında alınan fidyelerdir. Bunların tamamını devlet için bir pay ayrılmadan Bedir'e katılan gazilere dağıtılmıştır. Tercih edilen görüşe göre zekât mükellefiyeti de aynı yıl başlamış, böylece ilk defa devlet tarafından düzenli vergi bu yıl toplanmıştır. Bedir Savaşı'ndan sonra ikinci ganimet Benî Kaynukâ'dan alınmıştır. Bu ganimetin beşte biri, kısa bir süre önce nâzil olan En-fâl sûresinin 41. âyetine uygun olarak devlete ayrılmış, geri kalanı gazilere dağıtılmıştır. Daha sonra Benî Kurayza yahudilerinin ganimet alınan malları da aynı şekilde paylaşılmıştır. Müslümanların elde ettikleri ilk topraklar ise Uhud'dan altı ay sonra alınan Benî Nadîr arazisi-